

D.

Panská a církevní sídla

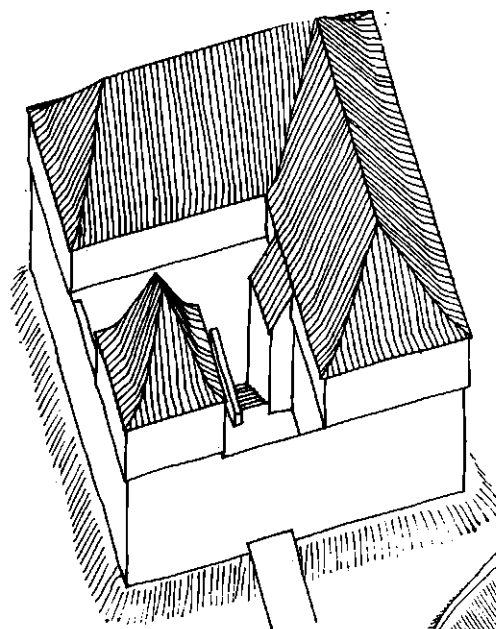
K problematice kresebných rekonstrukcí stavební podoby středověkých staveb

PETR CHOTEBOR

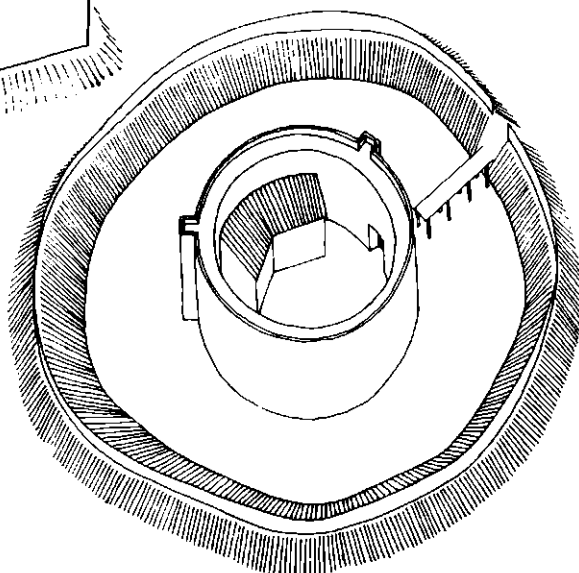
Potřeba rekonstruovat původní stavební podobu provází nebo by měla provázet naprostou většinu výzkumů architektury, a to jak výzkumů archeologických, tak i povrchových. Rekonstrukce je asi nejsrozumitelnější způsob, jak prezentovat výsledky výzkumu. Kromě toho si zpracovatel na rekonstrukci může ujasnit své představy a mnohdy i ověřit jejich správnost. S touto činností je ovšem spojena řada problémů, zejména v otázkách volby vhodné metody a techniky, míry detailu a podílu skutečností podložených, pravděpodobných a zcela domyšlených. Na tyto otázky bylo již několikrát poukázáno (např. Smetánka — Skabrada 1975).

Problematika rekonstrukcí středověkých staveb je příliš široká, než aby ji bylo možno postihnout v celém rozsahu. Obsahem tohoto příspěvku je proto jen rekonstrukce stavební podoby českých tvrzí. Grafické rekonstrukce těchto menších opevněných sídel lze najít už v díle Augusta Sedláčka (např. Sedláček 1882, 65, 67). Jsou to jen ojedinělá vyobrazení, která dokumentují spíše představu ilustrátora a navíc je třeba říci, že pro rekonstrukci nebyly zvoleny právě ty nejvhodnější lokality. V novější literatuře (např. Hejna 1961, 23, 25, 27) byly asi nejvícekrát reprodukovány kresebné rekonstrukce M. Reicherta, které původně doprovázely článek o stavební podobě jihočeských tvrzí z pera K. Reichertové (1955). Jedná se o archeologicky zkoumané lokality Martinice (podoba zdejší tvrze byla rekonstruována ve dvou fázích), Zrůbek a Zvírotice. Jejich opakované užití je dáno skutečností, že po dlouhou dobu nebyly jiné rekonstrukční kresby prakticky k dispozici. Ovšem v posledních letech souhrn informací o stavební podobě českých tvrzí vzrůstá a pokusu o rekonstrukci se dočkala řada dalších lokalit. Přesto se v jedné z posledních publikací (Dějiny hmotné kultury I. 1/, 242) setkáváme opět s kresbou tvrze Zrůbek jako s příkladem obytné věže. Je třeba říci, že v tomto případě jde o rekonstrukci s největší pravděpodobností nesprávnou. Obytná věž, jak byla nad archeologicky získaným půdorysem rekonstruována, by patřila k největším svého druhu v Cechách (pūdorysné rozměry cca 16/17 m) a přitom by byla stavbou s relativně velmi tenkými stěnami a zcela atypickým vnitřním dělením. Pro lokalitu je mnohem reálnější varianta malé pravidelné dispozice s obvodovou zástavbou (pracovní rekonstrukce T. Durdíka-P. Chotěbora z r. 1978 na základě rozboru půdorysu a úrovní podlah místností — obr. 1). Podporuje to i skutečnost, že přibližně ve stejné době dospěl nezávisle k témuž řešení i L. Svoboda, který se problematikou tvrzí rovněž intenzivně zabývá. I k dalším rekonstrukcím lze dnes konstruovat odlišné varianty (např. Martinice — obr. 2).

Z uvedeného příkladu je zřejmé, jak důležité je variantní řešení rekonstrukcí. To by nemělo být v počátečních stádiích práce opomíjeno, protože téměř každou lokalitu lze rekonstruovat ve více variantách. Proto by gra-

Obr. 1. Zrůbek. Rekonstrukce T. Durdíka a P. Chotěbora na podkladě půdorysu K. Šlepičky.

Obr. 2. Martinice. Alternativní rekonstrukce podoby tvrze ve 13. stol. s použitím půdorysu podle K. Reichertové.

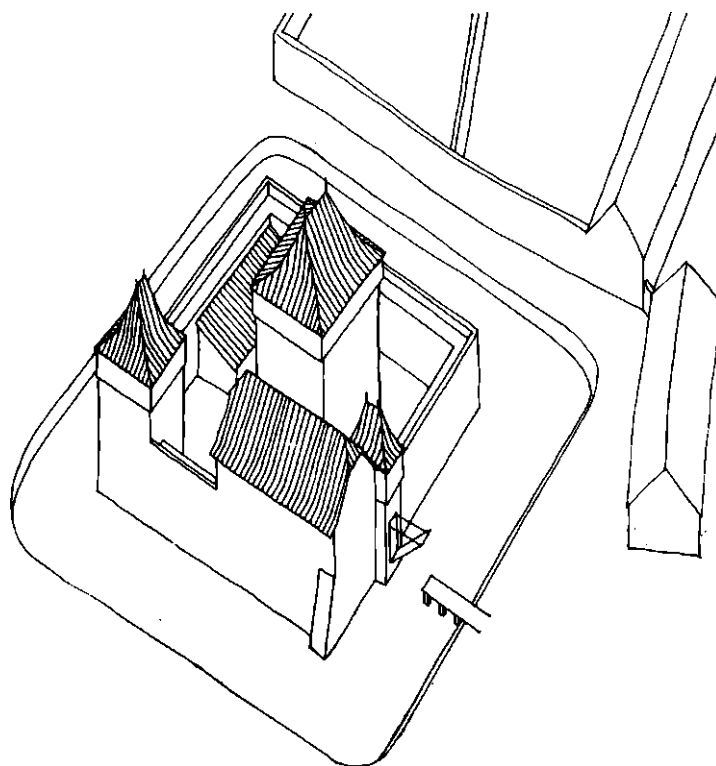
fické i modelové rekonstrukce měly být předkládány i chápány vždy jako jedna (ta nejpravděpodobnější!) z možných variant.

Odlíšné řešení lze ukázat na příkladu tvrze v Koutech u Votic, kde D. Menclová předpokládá podélně průjezdnou věž obdélného půdorysu (modelová rekonstrukce — Menclová 1972, 342). Po podrobném povrchovém průzkumu a rozboru písemných zpráv bylo možno tvrz rekonstruovat jako poměrně složitý komplex několika staveb na malé ploše (Durdík-Chotěbor 1984, 167).

Lokalitou vhodnou pro variantní řešení je moravská tvrz Mstěnice u Hrotovic. Rekonstrukce stavební podoby M. Říčního a Z. Špičáka byla publikována v podobě ortogonálních pohledů na průčelí i v nadhledové axonometrii (Nekuda 1985, 172—174). Radu podrobností, které na publikovaných kresbách působí nepravděpodobně (zejména prázdný štít obytné budovy ve vnějším průčelí) lze řešit odlišným způsobem (obr. 3).

Hodnotu rekonstrukcí často snižuje přílišné množství detailů, které je

nutno zcela nově a bez podkladů domýšlet nebo v nejlepším příkladě odvodit z analogií. Výsledná podoba stavby je sice ucelenější a vyváženější, než jsou-li na ní vyznačeny detaily pouze bezpečně zjištěné a dochované, neúměrně však vzrůstá podíl fantazie. V popisech k publikovaným rekonstrukcím obvykle chybí upozornění na nedoložené doplňky. Je proto vhodné podíl zachovaného a doplněného vhodně v kresbě vyznačit (např. rekonstrukce hradu Dražice — Menclová 1972, 38) nebo uvést současně s rekonstrukcí srovnatelné vyobrazení dochovaného stavu (např. hrad Kamýk — Durdík 1984, 72—73), popřípadě rekonstrukci od detailů oprostít. Minimum podrobností vyžadují rekonstruk-

Obr. 3. Mstěnky. Pokus o rekonstrukci tvrže podľa výzkumu V. Někudy.

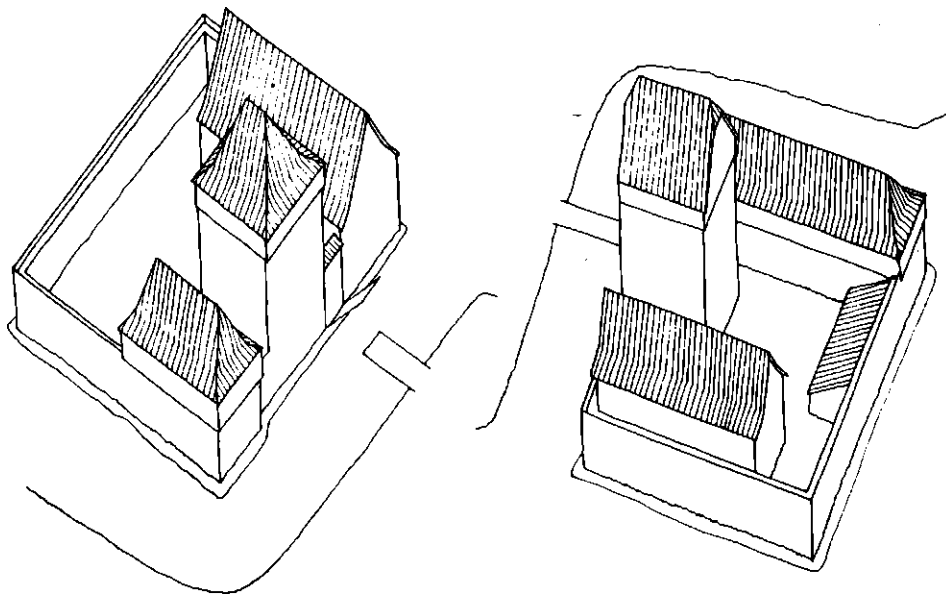
ce hmotové, u nichž zjednodušeně řečeno stačí nad daným půdorysem domýšlet pouze výšku stěn a tvar zastřešení. Kromě kresebných rekonstrukcí se osvědčily i jednoduché modelové, z nichž některé byly ve formě fotodokumentace i publikovány (např. hliněné modely vývojových fází tvrže v Popovicích u Benešova — Chotěbor 1977, 158—162 nebo v Kandraticích na Mostecku — Durdík 1975, tab. III). V odlišném materiálu a se základním barevným rozlišením terénu, zdí a střech rekonstruovali podobu čtyř stavebních fází tvrže v Dřevčicích u Brandýsa nad Labem J. Horký a M. Heřmánek (obr. 4).

V kresebném podání bývá pro hmotovou rekonstrukci volena nejčastěji lineární kresba, doplněná a oživená např. odlišením střech (obr. 3, 6). Stínování objemů přibližuje kresbu opět jednoduchému modelu (obr. 5). Publi-

kována již byla řada zdařilých hmotových grafických rekonstrukcí, zcela oproštěných od detailu. Velmi instruktivní jsou nadhledové axonometrie, které vypovídají hodně i o půdorysné a prostorové skladbě objektů (např. Anderle-Procházka-Svábek 1984, 82; Procházka 1983, 6; Anderle-Rožmberský-Svábek 1985, 110; Frýda 1985, 66). Lineární kresbou byly provedeny některé rekonstrukční pokusy F. Kasičky jako ortogonální pohledy na průčelí tvrzí

Obr. 4. Dřevčice. Rekonstrukce čtyř hlavních stavebních fází na hmotovém modelu. Realizace modelu J. Horký a M. Heřmánek podle podkladů autora. Foto J. Kopriva.

Obr. 3. Hlubany. Rekonstrukce Wrie v nadhledové aionometrii, provedená lineami kresbou se slinováním.

Obr. 6. Skalsko. Dvě varianty rekonstrukce tvrze podle půdorysu T. Tomfíkr a J. Úlovce. Příklad nadhledové aionometrie v lineární kresbě se střechami odlišenými šrafováním.

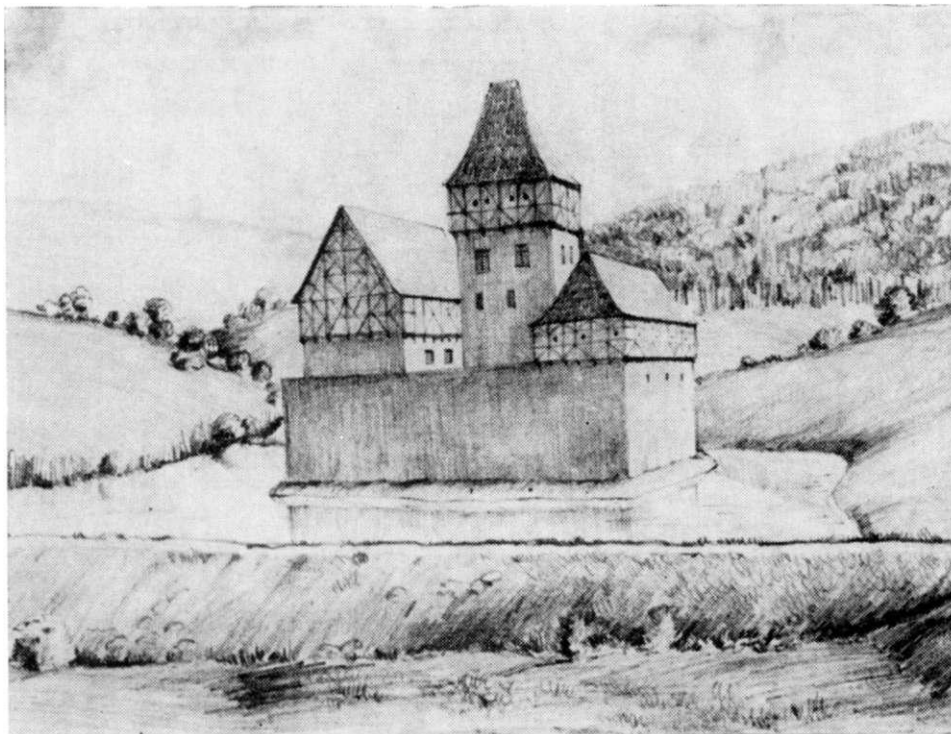

Obr. 7. Skalsko. Rekonstrukce tvrze v nadhledové axonometrii doplněná o pravděpodobné detaily. Tužková stínová kresba. Reprofoto J. Kopřiva.

(Kasička 1984, 13, 14, 16, 17, 20, 22, 24, 32), doplněné někdy v omezené míře domyšlenými detaily.

Jako příklad pro odlišné výsledky při užití různých technik i úhlů pohledu byla zvolena rekonstrukce tvrze Skalsko u Jílového. Půdorys zděných konstrukcí je téměř v úplnosti znatelný v terénu, nadzemní zdivo však prakticky zaniklo. Naposled bylo zaměření tvrziště publikováno T. Tomíčkem a J. Úlovcem (1985, 88). Rekonstrukční pokusy byly řešeny jako několik nezávislých variant v nadhledové axonometrii (obr. 6). Dalším stupněm bylo detailní propracování zvolené varianty, doplněné již o detaily odvozené z analogií (obr. 7). Konečně po pokusu o rekonstrukci vzhledu nejbližšího okolí

Obr. 8. Školsko. Pokus o rekonstrukci tvrže v perspektivním pohledu z normálního horizontu. Kresba tužkou. Reprofoto J. Kopríva.

bylo přikročeno k pokusu o perspektivu z normálního horizontu, u níž je užití detailů již prakticky nezbytné (obr. 8). Nepodloženost podrobností by u takovéto kresby bylo třeba vždy výslovně zdůraznit.

Dostatečné podklady k podrobné rekonstrukci poskytují vlastně jen výjimečně zachované stavby, u nichž je třeba doplňovat jen velmi málo. Mezi tyto nepočtené výjimky patří např. obě keštránské tvrže jako celky nebo osamocené obytné stavby v Litovicích u Prahy nebo v Cachrově u Klatov a Svojsčicích u Sušice. Podoba průčelí tvrže posledně jmenované mohla být rekonstruována včetně úpravy omítky kolem otvorů. Nově doplnit bylo třeba pouze zaniklé vysazené poslední patro, tvar střechy a prevet v úrovni 1. patra. Všechny tyto doplňky však lze považovat za doložené povrchovým průzkumem stavby (obr. 9).

Celkový dojem venkovských opevněných sídel ve středověku výrazně dokreslovalo vnější opevnění a podružné hospodářské stavby. Tyto části nejsme obvykle schopni v úplnosti rekonstruovat a někdy unikají poznání vůbec. Zvláště povrchové průzkumy neumožňují celkové rekonstrukce. Na kresbách proto často vidíme nepřírozeně prázdný prostor mezi obvodovou hradbou a hlavní obytnou stavbou, i když lze tušit, že zde stály další objekty. Naději na úplnější rekonstrukci mají ovšem jen plošné archeologické výzkumy, které odkrývají celý areál sídla nebo alespoň jeho větší část.

1 1

1 1

I- I

Obr. 9. Svojiice. Pokus o rekonstrukci jihozápadního průčelí věžovitého paláce tvrže na základě povrchového průzkumu. Doplněny jsou pouze prevet, brázděné patro a střecha. Reprofoto J. Kopriva. Všechny kresby autor.

Literatura

- Anderle, J.—Procházka, Z.—Švábek, V. 1984: Dolany. Ročenka Klubu Augusta Sedláčka 1984, 73—83. Plzeň.
- Anderle, J.—Rožmberský, P.—Švábek, V. 1985: Džbánek k. ú. Nebílovský Borek, o. Plzeň-jih. Ročenka Klubu Augusta Sedláčka 1985, 105—111. Plzeň.
- Durdík, T. 1975: Stavební podoba zaniklé středověké tvrže v Kundraticích na Mostecku. AR XXVII, 677—681.
- Durdík, T. 1984: České hrady. Praha.
- Durdík, T.—Chotěbor, P. 1984: První etapa komplexního výzkumu tvrže v Koutech. SVPP 25, 145—167.
- Fryda, F. 1985: Mělnice o. Domažlice. Ročenka Klubu Augusta Sedláčka 1984, 73—83. Plzeň.
- Chotěbor, P. 1977: Příspěvek k stavebně historickému průzkumu tvrže v Popovicích. SVPP 18, 149—164.
- Kasička, F. 1984: Tvrže středních Cech. Praha.
- Kasička, F.—Nechvátal, B. 1983: Radomyšl, proměny městečka, Strakonice.
- Menclová, D. 1972: České hrady, díl 2. Praha.
- Nekuda, V. 1985: Mstěnice, zaniklá středověká ves u Hrotovic. Hrádek — tvrž — dvůr — předsunutá opevnění. Brno.
- Petráň, J. a kol. 1985: Dějiny hmotné kultury I./I. Praha.
- Procházka, Z. 1983: O tvrzi v Úsilově. Domažlice.
- Reichertová, K. 1955: Stavební podoba jihočeské středověké tvrže. ZPP XV, 174—183.
- Sedláček, A. 1882: Hrady, zámky a tvrže království českého, díl I. Praha.

Smetánka, Z.—Skabrada, J. 1975: Vesnická architektura a archeologie. Příspěvek k možnostem studia stavebního utváření české středověké vesnice. AR XXVII, 329—337.

Zusammenfassung

Zur Problematik zeichnerischer Rekonstruktion der Formen mittelalterlicher Bauten

Die graphische oder modellierte Rekonstruktion von Bauformen ist wohl die anschaulichste Präsentation der Forschungsergebnisse der Architektur. Der vorliegende Beitrag verweist am Beispiel böhmischer mittelalterlicher Festen auf manche mit Rekonstruktionen verbundene Probleme. Grundlage jeder einzelnen Rekonstruktion sollte die Varianten-Lösung sein. Unterschiedliche Varianten lassen sich auch bei den in der Literatur häufig publizierten Rekonstruktionen M. Reicherts konstruieren (Abb. 2). Besonders die bisher als Beispiel einer turmartigen Feste angeführte Feste Zrúbek (zum letzten Mal in: Dějiny hmotné kultury [Geschichte der materiellen Kultur] 1 1/, 424) war eher ein nicht allzugroßer Sitz mit Umfangsverbauung (Abb. 1). Das Beispiel einer in Einzelheiten unterschiedlichen Rekonstruktion bietet die Form der Feste Mstěnice gegenüber den veröffentlichten Zeichnungen von M. Ríčný und Z. Špičák (Abb. 3). Im Streben, einer allzu großen Menge von ergänzten Details auszuweichen, welche die Glaubwürdigkeit der Rekonstruktion mindern, verwendet man häufig einfache Rekonstruktionen der Baumasse, sei es in Form von Modellen (Abb. 4) oder Zeichnungen. Gut bewährt hat sich die rein lineare Zeichnung, belebt von Schattierungen (Abb. 5) oder Unterscheidung der Dächer (Abb. 1—3, 6). Als Beispiel der bei Verwendung verschiedener Rekonstruktionsarten erzielten Ergebnisse wird der Fundort Skalsko angeführt, der in Form einer Festenstätte mit unterscheidbaren Grundrissen der Mauerkonstruktionen im Gelände erhalten blieb (Abb. 6—8). Berechtigte detaillierte Ausführungen von Zeichnungen ermöglichen ausnahmsweise gut erhaltene Bauten, bei denen nur Weniges, und dies immer mindestens nach Teilspuren abgekommener Konstruktionen, zu ergänzen ist (Abb. 9). In den meisten Fällen lassen sich verwendete Einzelheiten aus geeigneten Analogien ableiten. Leider verweigert es der Großteil der Untersuchungen, Festenareale als Ganzes mit allen, d.i. auch untergeordneten und der Wirtschaft dienenden Objekten zu rekonstruieren. In dieser Hinsicht zeigen sich in Zukunft Forschungen als aussichtsreich, die das ganze Untersuchungsareal oder wenigstens dessen wesentlichen Teil freilegen.

Abbildungen:

1. Zrúbek, Rekonstruktion von T. Durdik und P. Chotěbor auf dem Grundriß von K. Slepíčka.
2. Martinice. Alternativ-Rekonstruktion des Aussehens der Feste aus dem 13. Jahrhundert unter Verwendung des Grundrisses nach K. Reichertová.
3. Mstěnice. Versuch einer Festenrekonstruktion nach den Untersuchungen V. Nekudas.
4. Dřevčice. Rekonstruktion der vier wichtigsten Bauphasen an Hand eines plastischen Modells von J. Horký und M. Hermánek nach den Unterlagen des Autors. Foto J. Kopřiva.
5. Hlubany. Rekonstruktion der Feste in axonometrischer Vogelperspektive, ausgeführt in schattierter Linearzeichnung.
6. Skalsko. Zwei Varianten der Festenrekonstruktion nach dem Grundriß von T. Tomíček und J. Úlovec. Beispiel einer axonometrischen Obenansicht in linearer Zeichnung mit schraffierten Dächern.
7. Skalsko. Rekonstruktion der Feste in axonometrischer Obenansicht, ergänzt durch wahrscheinliche Einzelheiten. Schattierte Bleistiftzeichnung. Reprofoto J. Kopřiva.
8. Skalsko. Versuch einer Festenrekonstruktion in perspektivischer Ansicht vom normalen Horizont. Bleistiftzeichnung. Reprofoto J. Kopřiva.
9. Svojišice. Versuch einer Rekonstruktion der Südwestfront des turmartigen Palastes der Feste nach Oberflächenuntersuchungen. Ergänzt sind bloß die Prävetten, das Fachwerk-Stockwerk und die Dächer. Reprofoto J. Kopřiva. Alle Zeichnungen vom Autor.

